

УДК 657

Кучер С.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку й аудиту

Житомирського державного технологічного університету

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО БІЗНЕСУ: ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано сучасний стан діяльності суб'єктів середнього та малого підприємництва, а також проблемні аспекти організації та методики бухгалтерського обліку таких підприємств. Проведено аналіз змін в оподаткуванні, у частині спеціальних режимів оподаткування, та встановлено їх позитивний вплив на діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання.

Ключові слова: оподаткування, облікова політика, суб'єкти малого та середнього бізнесу, законодавство, бухгалтерський облік.

Кучер С.В. ОСОБЕННОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ СУБЪЕКТОВ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА: УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

В статье проведен анализ современного состояния деятельности субъектов среднего и малого предпринимательства, а также проблемные аспекты организации и методики бухгалтерского учета данных предприятий. Проведен анализ изменений в налогообложении, в части специальных режимов налогообложения, а также установлено их позитивное влияние на деятельность отечественных хозяйствующих субъектов.

Ключевые слова: налогообложение, учетная политика, субъекты малого и среднего бизнеса, законодательство, бухгалтерский учет.

Kucher S.V. THE FEATURES OF ACTIVITIES OF NATIONAL SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES: ACCOUNTING AND ANALYTICAL ASPECTS

In this article the current conditions of activities of small and medium-sized enterprises as well as the problematic aspects of organization and methods of accounting at such enterprises have been analyzed. Analysis of changes in taxation, in part of the taxation of special tax regimes, has been worked out and the positive impact of these changes on the activities of national business entities has been determined.

Keywords: taxation, accounting policies, small and medium-sized businesses, legislation, accounting.

Постановка проблеми. За сучасних умов господарювання малий та середній бізнес у світі все більше відіграє визначальну роль у зростанні національних економік країн світу, сприяє розвитку внутрішньої конкуренції та ділової активності. Суб'єкти господарювання малого та середнього бізнесу характеризуються наявністю суттєвих переваг: можливість прийняття гнучких та оперативних управлінських рішень, підтримка зайнятості населення та створення робочих місць, необхідність невеликого обсягу початкових інвестицій в створення бізнесу, інноваційний характер господарської діяльності, виконання допоміжних функцій господарювання стосовно великих підприємств тощо. Проте в Україні ситуація дещо погіршена та значна частка підприємств змушені перебувати в тіншовому секторі економіки у зв'язку з наявністю складнощів їх економічного розвитку, особливо у сфері оподаткування та бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останнім часом в Україні питання бухгалтерського обліку суб'єктів малого та середнього бізнесу все більше актуалізується серед науковців, зокрема М.Д. Білик та Т.О. Білик [1] вивчено особливості оцінки та прогнозування результатів діяльності малих підприємств, Н.І. Бузак [2] у своїх дослідженнях визначено основні напрями покращення організації бухгалтерського обліку малих підприємств, О.О. Радецька [3], С.М. Соболев [4] дослідили особливості розвитку малого бізнесу в Україні, А.В. Череп [5] визначено проблеми в оподаткуванні та встановлено шляхи їх розвитку в Україні.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. За умов динамічних змін вітчизняного законодавства невирішеними залишаються питання теоретичного та практичного характеру, зокрема за-

безпечення взаємоузгодження національних нормативно-правових актів, які регулюють різні сфери діяльності суб'єктів господарювання, а також підвищення ефективності діяльності підприємств малого та середнього бізнесу в частині удосконалення організаційно-методологічного інструментарію бухгалтерського обліку таких підприємств;

Метою статті є визначення особливостей діяльності суб'єктів малого та середнього бізнесу та встановлення на цій основі основних проблем розвитку діяльності та проблем їх облікового забезпечення й оподаткування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вагоме значення малого та середнього бізнесу, крім вище зазначеного, підкреслюється й тим, що в останні роки на державному рівні розробляються програми підтримки розвитку малого та середнього бізнесу, постійно вносяться зміни й до податкового законодавства з метою створення сприятливого бізнес-клімату для таких підприємств. Досліджуючи динаміку створення бізнес-одиниць за останні роки (рис. 1), встановлено, що до 2010 р. частка суб'єктів підприємництва та фізичних осіб підприємств була найбільшою. З 2010 р. така ситуація збереглася, проте відбулося падіння кількості усіх груп суб'єктів господарювання зі стабільним зростанням кількості середніх підприємств. Така ситуація пов'язана, насамперед, з прийняттям у грудні 2010 р. Податкового кодексу України, який фактично став передумовою закриття певної частини підприємств та переходу частини до тіншового сектора економіки. Найбільша частка серед суб'єктів господарювання в Україні зберігається за фізичними особами – підприємцями.

У цілому за роки незалежності частка дрібних підприємств в українському ВВП, за оцінками експертів, поки що не досягла і 15%. Це значно менше,

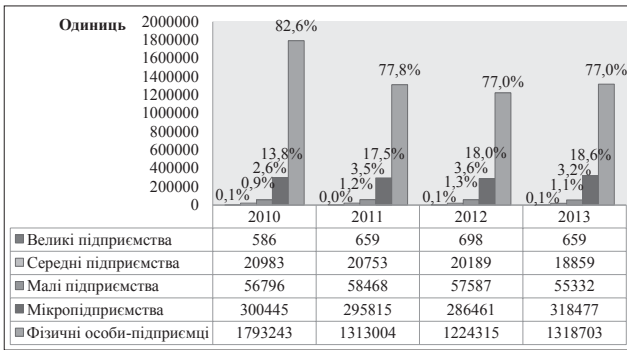

Рис. 1. Динаміка кількості суб'єктів господарювання за 2010–2013 рр.

Сформовано на основі: [6, с. 32]

ніж у розвинених економіках: у Німеччині на частку малого бізнесу припадає 60%, в Італії – 70%, і навіть у сусідніх Росії та Білорусі – 22% і 23% відповідно [7].

Обсяги реалізації виготовленої продукції (товарів, робіт, послуг) вітчизняними суб'єктами господарювання, а також частка кожного суб'єкта у загальному обсязі реалізації в країні за 2010–2013 рр. представлені на рисунку 2.

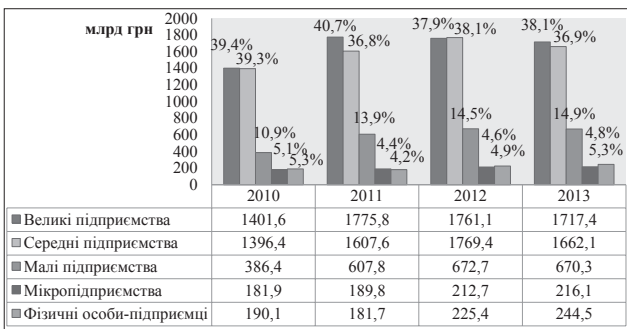

Рис. 2. Динаміка обсягів реалізації продукції за період 2010-2013 рр.

Сформовано на основі: [8]

На несприятливе економічне середовище вказують і фінансові результати діяльності господарюючих суб'єктів (рис. 3), аналіз яких показав, що станом на 2013 р. більш як третина середніх та мікропідприємств є збитковими, і лише малі підприємства у досліджуваному періоді були прибутковими.

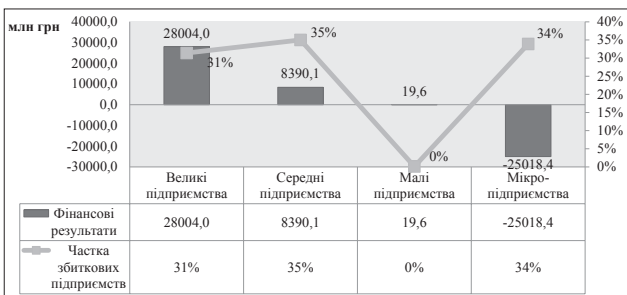

Рис. 3. Фінансові результати суб'єктів господарювання за 2013 р.

Сформовано на основі: [9]

На думку експертів [10], до основних проблем здійснення діяльності підприємствами малого та середнього бізнесу можна віднести:

- недоступність грошей і висока вартість кредитних ресурсів;
- низька купівельна спроможність населення, зміна пріоритетів / стратегій поведінки споживачів і, як наслідок, зниження обсягів продажів;
- криза ліквідності і криза неплатежів;
- велика кількість видів діяльності, яка підлягає ліцензуванню.

Відповідно до даних порталу «Аграрний сектор України» [11] до вищезазначених проблем можна віднести: тяжкий тягар оподаткування, відсутність належного нормативно-правового забезпечення розвитку малого бізнесу, обмеженість або повна відсутність матеріально-фінансових ресурсів, недосконалість системи обліку та статистичної звітності малого підприємництва, обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення, недосконалість системи навчання та перепідготовки кадрів тощо.

Більшість з названих проблем, крім недосконалості законодавства та системи обліку, залежить від загального стану національної економіки країни. Розглянемо особливості нормативно-правового регулювання та системи бухгалтерського обліку.

Якщо говорити про особливості організації системи бухгалтерського обліку, то вона на малих та середніх підприємствах залежить від наявності наступних варіацій:

- вибір системи оподаткування (згідно із законодавством підприємства, незалежно від розмірів та форм господарювання, можуть обирати як загальну систему оподаткування, так і спрощену систему, якщо відповідатимуть відповідним критеріям);
- вибір форми організації бухгалтерського обліку (відповідно до законодавства існує чотири варіанти вибору суб'єктів ведення бухгалтерського обліку, кожен з яких може бути обраний власником);
- вибір системи бухгалтерського обліку (залежно від обсягів здійснюваної діяльності та вимог законодавства, суб'єкти малого підприємництва можуть обирати загальну, спрощену та просту форми бухгалтерського обліку та складати на цій основі загальну, спрощену або просту фінансову звітність);
- використання плану рахунків (мають право на вибір як загального, так і спрощеного плану рахунків бухгалтерського обліку, в залежності від форми організації та обраної системи оподаткування);
- можливість ведення бухгалтерського обліку без використання плану рахунків та принципу подвійного запису (є характерним для суб'єктів мікропідприємства).

Наявність такої кількості варіацій є позитивним моментом, оскільки підприємство може організувати систему бухгалтерського обліку відповідно до своїх потреб та обсягів діяльності.

Якщо ж говорити про недосконалість нормативного регулювання, розглянемо одну із невідповіднос-

Таблиця 1

Класифікація малих та середніх підприємств згідно з господарським законодавством

Вид суб'єкта господарювання	Середня кількість працівників	Розмір річного доходу
Суб'єкт мікропідприємства	Не > 10 осіб	Не > 2 млн € за середньорічним курсом НБУ
Суб'єкт малого підприємства	Не > 50 осіб	Не > 10 млн € за середньорічним курсом НБУ
Суб'єкт середнього підприємства	51-250 осіб	10-50 млн €

тей щодо класифікації суб'єктів малого підприємства. Класифікація малих та середніх підприємств, відповідно до Господарського кодексу України, представлена у таблиці 1.

Відповідно до Податкового кодексу України найбільший розмір річного доходу, за яким суб'єкт господарювання може перебувати на спрощеній системі оподаткування є 20 млн грн. Звідси випливає, що з урахуванням поточних курсів НБУ, на спрощеній системі оподаткування за ознакою доходності, можуть перебувати лише суб'єкти мікропідприємства та фізичні особи – підприємці. За ознакою доходності як малі, так і середні підприємства не підпадають під перебування на спрощеній системі оподаткування, що збільшує для них податковий тиск, у зв'язку з необхідністю перебування на загальній системі оподаткування.

Як було зазначено вище, суб'єкти малого та середнього бізнесу можуть обирати загальну, просту та спрощену форму ведення бухгалтерського обліку. Такий порядок визначається Методичними рекомендаціями по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422. Відповідно до даних методичних рекоменда-

цій проста форма бухгалтерського обліку передбачає використання Журналу обліку господарських операцій та застосовується малими підприємствами з незначним документообігом (кількістю господарських операцій), що здійснюють діяльність з виконання нематеріаломістких робіт і послуг [12]. Зазвичай обсяг операцій не повинен перевищувати 100 господарських операцій на місяць.

Інші ж суб'єкти малого підприємства, які здійснюють більших обсяг господарських операцій та виконують матеріаломісткі роботи і послуги застосовують спрощену форму бухгалтерського обліку.

Інші ж вимоги висуваються податковим законодавством. Так, згідно з Податковим кодексом України, фізичні особи – підприємці, які не є платниками податку на додану вартість, незалежно від групи єдиного податку, ведуть Книгу обліку доходів шляхом щоденного, за підсумками робочого дня, відображення отриманих доходів. Фізичні особи – підприємці, які є платниками податку на додану вартість, ведуть облік доходів та витрат за формою та в порядку, що встановлені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику [13].

Таблиця 2

Порівняльна характеристика П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства» та МСФЗ для МСП

Критерій порівняння	П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства»	Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств
Сфера дії	Установлює зміст і форму Фінансового звіту суб'єкта малого підприємства та порядок заповнення його статей	Визначає мету подання фінансових звітів малих та середніх підприємств та ознаки, завдяки яким інформація у фінансових звітах є корисною. Також визначаються концепції та базові принципи, на яких ґрунтуються фінансові звіти МСП
Суб'єкти, які належать до малих та середніх підприємств	1) юридичні особи, які визнані законодавством суб'єктами малого підприємства; 2) представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності; 3) юридичні особи, що відповідають критеріям, визначеним пунктом 154.6 статті 154 розділу III Податкового кодексу України; 4) юридичні особи, що відповідають критеріям мікропідприємства	1) не є підзвітними громадськості; 2) оприлюднюють фінансові звіти загального призначення для зовнішніх користувачів
Якісні характеристики звітності	Не визначаються	Визначаються
Глосарій термінів	Не наводиться	Наводиться
Оцінка статей	Визначається в розрізі кожної статті фінансового звіту	Двома поширеними базами оцінки є історична вартість та справедлива вартість
Принципи визнання статей	Не визначаються	Принципи визнання, при первісній оцінці, подальша оцінка
Порядок згорання статей	Згорання статей активів та зобов'язань є неприпустимим, крім окремих випадків	Підприємство не може проводити згорання активів та зобов'язань або доходу та витрат, якщо це не вимагається
Вимоги до достовірного подання	Не визначаються	Наводяться
Склад фінансової звітності	1) Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства: 1.1. Баланс; 1.2. Звіт про фінансові результати; 2) Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства: 1.1. Баланс; 1.2. Звіт про фінансові результати	1) звіт про фінансовий стан на дату звітності; 2) одне з двох: 2.1) єдиний звіт про сукупний дохід за звітний період, або 2.2.) окремий звіт про прибутки та збитки і окремий звіт про сукупний дохід; 3) звіт про зміни у власному капіталі за звітний період; 4) звіт про рух грошових коштів за звітний період; 5) примітки, що містять стисле викладення значної облікової політики та іншу пояснювальну інформацію
Інші критерії	Не визначаються	Особливості складання окремих звітів, облікова політика, облік різних об'єктів обліку, спільної та специфічних видів діяльності, облік в умовах гіперінфляції

При веденні Книги обліку доходів та Книги обліку доходів і витрат подвійний запис не використовується, що значно полегшує ведення бухгалтерського обліку та потребує від суб'єкта ведення бухгалтерського обліку наявності базових знань з бухгалтерського обліку. У зв'язку з чим бухгалтерський облік досить часто ведуть безпосередньо самі фізичні особи – підприємці.

Юридичні особи, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, використовують дані спрощеного бухгалтерського обліку щодо доходів та витрат [13]. При веденні спрощеного бухгалтерського обліку використовується принцип подвійного запису.

З вищевказаного видно, що вимоги щодо ведення бухгалтерського обліку бухгалтерським та податковим законодавством не збігаються і підприємствам необхідно керуватися низкою нормативних актів для правильної організації системи бухгалтерського обліку.

Щодо методики бухгалтерського обліку малих та середніх підприємств, то сьогодні вона визначається національним Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [14], Методичними рекомендаціями по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами [12] та Міжнародним стандартом фінансової звітності для малих та середніх підприємств [15].

Порівняльну характеристику П(С)БО 25 та МСФЗ для МСП наведено у таблиці 2.

Як видно з даних таблиці 2, між П(С)БО 25 та МСФЗ для МСП існує значна кількість відмінностей. Варто відзначити, що МСФЗ для МСП є більш інформативним, тоді як критерії, які не визначаються в П(С)БО 25, визнаються іншими П(С)БО або нормативними актами, що створює складнощі для бухгалтера у зв'язку з необхідністю одночасного використання одразу декількох нормативних актів при складанні звітності.

Особливу увагу необхідно звернути на те, що згідно законодавства України, підприємства, які оприлюднюють свою звітність, повинні складати її за МСФЗ, а у МСФЗ для МСП зазначено, що такі підприємства, не маючи права керуватися даним документом. Отже, звідси випливає, що суб'єкт малого підприємства, який згідно законодавства України зобов'язаний оприлюднювати свою фінансову звітність, повинен складати її на загальних підставах за іншими МСФЗ.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, у ході дослідження проаналізовано динаміку розвитку та сучасний фінансовий стан суб'єктів малого та середнього бізнесу та встановлено, що вони займають важливе місце в економічному розвитку держави. Визначено, що розвиток суб'єктів середнього та малого підприємництва стримується у зв'язку з наявністю низки проблем: макроекономічні проблеми, складні законодавчі вимоги, проблеми фінансового характеру, складнощі в оподаткуванні, недоско-

налість системи бухгалтерського обліку тощо. Крім того, встановлено низку невідповідностей у законодавстві щодо критеріїв визнання суб'єктів середнього та малого підприємства, організації та методики бухгалтерського обліку, а також його нормативного методичного забезпечення, які потребують удосконалення з метою утворення сприятливого бізнес-клімату для таких підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білик М.Д., Білик Т.О. Фінансові результати діяльності малих підприємств: оцінка та прогнозування : [монографія]. – Київ : ТОВ «ПанТот», 2012. – 280 с.
2. Бузак Н.І. Актуальні аспекти організації обліку суб'єктів малого підприємництва / Н.І. Бузак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2013. – Вип. 2(26). – С. 3-14.
3. Радецька О.О. Особливості обліку та аудиту на підприємствах малого бізнесу / О.О. Радецька // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. – 2013. – № 6. – Т. 2. – С. 159-162.
4. Соболь С. Розвиток малого бізнесу в Україні / С. Соболь // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2009. – № 6. – С. 48-59.
5. Череп А.В., Карась Ю.В. Проблеми та шляхи вдосконалення оподаткування малих підприємств в Україні / А.В. Череп, Ю.В. Карась // Вісник Запорізького національного університету. – 2009. – № 1(4). – С. 207-212.
6. Статистичний збірник «Діяльність суб'єктів великого, середнього, малого та мікропідприємства, 2013» // Державна служба статистики України. – К., 2014. – 498 с.
7. Корреспондент: Вижити за всяку ціну. Розвиток малого бізнесу в Україні гальмується потужним тиском бюрократії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua.korrespondent.net/journal/1568905-korrespondent-vizhiti-za-vsyaku-cinu-rozvitok-malogo-biznesu-v-ukrayini-galmuetsya-potuzhnim-tiskom-b>.
8. Обсяги реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств за їх розмірами за регіонами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/fin/kp_reg/kp_reg_u/arp_orp_reg_u.htm.
9. Фінансові результати до оподаткування з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства за регіонами у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/fin_rez/fin_red_vsm/fin_red_vsm_u/fin_red_vsm_u_13.htm.
10. Проблеми малого бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://yasno-group.com/ua>.
11. Проблеми становлення та особливості розвитку малого бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://agroua.net/economics/documents/category-92/doc-85/>.
12. Методичні рекомендації по застосуванню реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/fpart91/idx91491.htm>.
13. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/>.
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0161-00>.
15. Міжнародний стандарт фінансової звітності для малих та середніх підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_063/page.